

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

Васильківський І.П.

аспірант,

Науковий керівник: Сопівник Р.В.

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі реформуванні середньої освіти в Україні однією з наріжних питань освітнього середовища є формування компетентностей в учнів нової української школи, які б реалізовували концепцію підготовки особистості до життя; давали наскрізний процес виховання, що базується на цінностях; притримувалися стратегії збереження та зміцнення як психічного, так і соціального здоров'я підростаючого покоління. Емоційний інтелект (далі – ЕІ) є одним із складових «канви» наскрізних вмінь і компетенцій особистості. Розвинений ЕІ людини є передумовою до високого рівня соціальної та психологічної адаптації, конструктивної соціальної взаємодії з оточуючим середовищем. Разом з тим, ЕІ уособлює емоційне «Я» особистості через емоційне самоусвідомлення та керування власною поведінкою, усвідомленням та використанням емоційної інформації інших людей для побудови продуктивних відносин. Традиційно завданням освіти було передача знань та досвіду попередніх поколінь, проте виклики сучасної інформаційної ери, процесів глобалізації потребують нової освітньої парадигми, що висуває нові вимоги до змісту освіти та побудови процесу виховання учнів. Школа, як осередок соціалізації нового покоління, має робити акцент у сфері розвитку міжособистісних стосунків учнів та особистісного зростання. Освіта – це соціальне явище, і основна її мета в інформаційну еру – самореалізувати особистість, розвинути ключові життєві компетенції та сформувати здатність до соціальної взаємодії у невизначених умовах. Тому питання ролі закладів середньої освіти у формуванні ЕІ учнів є актуальним на сьогодні.

Аналіз наукових та методичних джерел показав, що роль ЕІ в освіті висвітлений більше закордонними дослідниками як в психологічному, так і в педагогічному аспекті (Д. Гоулман, П. Саловей, Дж. Мейер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф, Х. Вайсбах, У. Дакс, К. Кеннон, Дж. Готтман, Д. Ноумен, Дж. Деклер, М. Селігман, М. Еліас та ін.). Вітчизняні дослідження ЕІ базуються на наукових працях Д. Люсіна, І. Андрєєвої, А. Петровської, Е. Носенко, Н. Ковриги, О. Власової, М. Манойлової та ін.

Інформатизація та глобалізація світового простору вимагає від закладів освіти активно змінювати та оптимізувати зміст освіти, педагогічні технології та навчальні програми, які б відповідали запиту суспільства нової генерації. Роль закладів середньої освіти завжди буде ключовою в будь-який час і в будь-якому суспільстві, оскільки школа соціалізує нове покоління до нових суспільних вимог, умов та викликів; дає компетенції та функціональні знання для життя. Тому розвиток соціально-психологічних життєвих навичок учнів є пріоритетним завданням освіти, особливо середньої. Мета цих компетентностей – полегшення соціальної адаптації дітей, підвищення їхньої стійкості в сучасному світі. Таке соціально орієнтоване навчання може бути реалізоване в будь-якому закладі освіти як інтегрований компонент у навчально-виховну програму. Проте вирішальну роль таке навчання набуває саме у середній школі, коли підлітки дуже чутливі до різного року особистісних та міжособистісних проблем, які пов'язані з віковими психофізіологічними змінами, так із нехваткою знань, навичок, соціального досвіду та суб'єктивною неможливістю розв'язувати проблеми власної життєдіяльності. Сформовані соціальні та емоційні навички підвищують особистісний потенціал учня середньої школи, сприяють творчому розв'язанню проблем та створюють своєрідний «амортизаційний» та «поведінковий» імунітет до невинувато ризикованої поведінки. Слід зазначити, що учні середнього шкільного віку – це підлітки 11-15 років з активним періодом психосоціального розвитку. Цей період складає ряд новоутворень, а саме: сензитивний стан емоційної сфери; порівняння себе з іншими однолітками через активізацію процесу ідентифікації власного «Я» та розвитку «Я-концепції»; інтерес до власної особистості; посиленні абстрактно-логічного мислення, що тісно пов'язане зі здатністю людини виявляти неочевидні факти та їх зв'язки; виникнення і формування почуття дорослості як нової форми самосвідомості; активізація соціальної свідомості як усвідомлення себе у суспільстві; усвідомлення себе в якості суб'єкта діяльності і носія особистісних якостей; наявність особистісної рефлексії та рефлексивних очікувань; гіпертрофована потреба у спілкуванні з однолітками; потреба в самопізнанні, самовдосконаленні, самовихованні, самовизначенні [3, с. 211]. Ці вікові психологічні новоутворення є передумовою для формування багатьох компонентів особистості, зокрема ЕІ людини. Систематично та ціленаправлено впливати на емоційну свідомість і емоційність у поведінці підлітків необхідно задля формування парціальних структур емоційної компетентності (емоційна обізнаність, емоційна саморегуляція та самоконтроль, асертивність (неагресивна впевненість), ефективна емоційна самопрезентація, емпатія та ін.) та тим самим розвивати інтегральний показник ЕІ особистості. Здатність зрозуміти поведінку особистості, що репрезентовані в емоціях, і керувати емоційною сферою на базі прийняття рішень здійснює фасилітуючий вплив для формування цілісної, гармонійної особистості.

Тому, на нашу думку, важливо розширювати роль та значення закладів середньої освіти у формуванні ЕІ учнів через вивчення, впровадження передового закордонного та вітчизняного досвіду програм соціального та емоційного навчання (далі – SEL) для розвитку ЕІ особистості як однієї з

наскрізних компетенції учня нової української школи в рамках реформування середньої освіти в Україні.

Закордонні дослідження показують, що ми не повинні окремо розділяти академічне і соціально-емоційне навчання. Академічна складова не може ігнорувати соціальний аспект життя, бо за своєю суттю навчання є соціальним процесом, а школа соціальною інституцією. Як показує закордонний досвід по впровадженню SEL, запровадження інтегрованих програм в систему середньої шкільної освіти сприяє розвитку ЕІ в учнів, і допомагає формувати навички як для академічного, так і особистісного розвитку учнів. В США та Європі центрами по дослідженню та впровадженню SEL в освітній процес як початкової, так і середньої школи є: Centre for Academic and Social and Emotional Learning (Центр академічного, соціального та емоційного навчання, CASEL), The International Academy of Education (Міжнародна академія освіти), Association pour l'éducation emotionnelle (Асоціація емоційної освіти), The Center for the Collaborative Classroom (Центр спільної роботи класу), Roots of Empathy Primary Prevention Program (Центр первинної профілактики емпатії) та ін. [1].

«Формула» нової української школи, яка реалізовує компетентнісний підхід до навчання та виховання, робить акцент на відповідальне партнерство учасників навчально-виховного процесу, яке базується на таких принципах: соціальне партнерство, повага до особистості, доброзичливого та позитивного ставлення, довіри у відносинах, діалог-взаємодія-взаємоповага суб'єктів навчально-виховного процесу, горизонтальність зв'язків, право на вибір і відповідальність за нього, критичне мислення, суб'єкт-суб'єктність всіх учасників освітнього процесу [2]. Реалізація всіх цих принципів неможлива без використання навчання та виховання емоційної розумності учнів, що відповідає за здатність розуміти, аналізувати й контролювати власні почуття, емоції та вміння відчувати, розуміти настрої оточення. Рівень емоційного інтелекту є важливим засобом успішної самореалізації особистості, а отже і її соціального зростання. Така цілеспрямоване формування можливе через використання педагогами методів та прийомів з розвитку емоційної грамотності на уроках різних дисциплін, так і на окремо організованих тренінгових програмах, уроках психології та основ здоров'я, виховних годинах, факультативах в системі розвивальної та просвітницької роботи психологічної служби закладу середньої освіти.

Отже, кожна людина народжується з притаманним лише їй рівнем та потенціалом емоційної сенситивності, емоційної пам'яті, емоційної обробки інформації та емоційної наочності, що детерміновано її здібностями та задатками. Проте роль закладів середньої освіти у формуванні ЕІ учня в реаліях інформаційного, глобалізованого суспільства є невід'ємною складовою виховання та навчання сучасної особистості. Концепція реформування середньої школи в Україні на 2016–2020 рр. передбачає формування в учнів соціальних та громадянських компетентностей та врахування ЕІ як однієї з однієї з наскрізних вмінь особистості XXI ст.

Список використаних джерел:

1. Васильківський І.П. Виховання емоційного інтелекту в системі середньої освіти: ретроспективний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». 2017. № 277. С. 31-36.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 25.03.2018).
3. Токарева Н.М., Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: НУБіП України. 2017. 548 с.

Черкашин О.В.

*кандидат педагогічних наук, викладач,
Національний університет цивільного захисту України*

СТАН НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРАВИЛАМ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОЖЕЖОГАСІННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇХ ВИНИКНЕННЮ

Серед фундаментальних прав, задекларованих в Основному Законі України, є право людини на безпечне життя. Безпека людини і навколишнього природного середовища, захищеність від впливу шкідливих, техногенних, природних, екологічних і соціальних чинників є незмінною умовою сталого розвитку. А такий розвиток і гарантування його принципів може забезпечити лише суспільство, яке побудовано на засадах демократії, верховенства права та добробуту людей. Найвищими цінностями суспільства, як зазначено в найвищому законодавчому акті України, є людина, її життя та здоров'я. Проте з кожним роком виникає все більше чинників, які негативно впливають на життєдіяльність людей, пов'язаних з виникненням пожеж, надзвичайних подій, ситуацій та ін. Навчання населення правилам пожежної безпеки та набуття досвіду їх виконання є запорукою запобігання виникненню пожеж та їх ліквідації. Для досягнення цієї мети необхідно удосконалювати процес навчання громадян нашої держави правилам пожежної безпеки з використання власного досвіду та досвіду зарубіжних країн, починаючи ще змалку. Саме «Безпека життєдіяльності» являє собою інтегрований фундаментальний напрямок, на базі якого вивчаються питання пожежної безпеки. В основі понятійно-категоріального апарату безпеки життєдіяльності з нашої проблематики лежить термін «пожежна безпека», який розглядається в головному діючому законодавчому документі – Кодексі цивільного захисту України (далі – Кодекс) «як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю» [1, с. 3]. Окремого напрямку вивчення пожежної безпеки, що включало б поняття «профілактика пожеж», «пожежно-профілактична